

"I WAS MET BY KIVCHAK" IN FOLK AND FICTION TEXTS**„შემომეყარა ყივჩაღი“ ხალხურ და მხატვრულ ტექსტებში****Ketevan Barbakadze**

Doctor of Pedagogy, Associate Professor of Gori State University,
 Gori, Chavchavadze st., #53, 1400, Georgia,
 +995577151211, qbarbakadze@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-8706-2102>

Tamar Gogoladze

Doctor of Philological Sciences, Professor of Gori State University,
 Gori, Chavchavadze st., #53, 1400, Georgia,
 +995577251272, tamilagogoladze@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0003-0450-2924>

Abstract. There are very few poems in folk poetry, which in addition to the plethora of variants (up to 40) were followed by a number of literary echoes in the fictional texts. Such poem is probably the heroic ballad "I was met by Kivchak " created by an unknown speaker in the XI-XIII centuries. The story of the poem not only "lived" for ten centuries, but also appeared with different endings in the literary text (G. Leonidze, L. Gakharia, Ts. Janelidze, G. Chokheli, M. Chitishvili), which was followed by the responses of writers (G. Shatberashvili), discussions-evaluations of literary critics, folklorists (T. Makhauri), philosophers (L. Berdzenishvili), or others.

The main aim of the paper is to gather, analyze and outline the reasons or goals of different interpretations of the endings of "I was met by Kivchak" based on the studied variants and the opinion of the researchers.

A comparative-typological method is used.

In conclusion, we can express the main idea that defined the rejection of the nation's traditional hospitality and another justification for the protection of our own land or the eternity of love, which was not evident in the literature or folklore available to us.

Keywords: Kivchak, Homeland, Love, Courage, Last Taep.

ქეთევან ბარბაკაძე

პედაგოგიკის დოქტორი,
 გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
 ქ. გორი, ჭავჭავაძის ქ., N53, 1400, საქართველო,
 +995577151211, qbarbakadze@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-8706-2102>

თამარ გოგოლაძე

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
 გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი,
 ქ. გორი, ჭავჭავაძის ქ., N53, 1400, საქართველო,
 +995577251272, tamilagogoladze@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0003-0450-2924>

აბსტრაქტი. იშვიათია ხალხურ პოეზიაში ლექსი, რომელსაც ვარიანტების სიმრავლის გარდა (40-მდე) მოჰყვა არაერთი ლიტერატურული გამოცხადი მხატვრულ ტექსტებში. ასეთია, სავარაუდოდ, XI-XIII საუკუნეებში უცნობი მთქმელის მიერ შექმნილი საგმრო ბალადა „შემომეყარა ყივჩაღი“. ლექსის სიუჟეტმა არამცთუ „იცოცხლა“ ათიოდე საუკუნის მანძილზე, არამედ განსხვავებული დაბოლოებით წარმოსდგა მხატვრულ ტექსტში (გ. ლეონიძე, ლ. გახარია, ა. ჯანელიძე, გ. ჩოხელი, მ. ჩიტიშვილი), რასაც მოჰყვა გამოხმაურებანი მწერალთა (გ. შატბერაშვილი), ლიტერატურათმცოდნეთა, ფოლკლორისტთა (ტ. მახაური), ფილოსოფოსთა (ლ. ბერძენიშვილი), თუ სხვათა განხილვა-შეფასებანი.

ნაშრომის ძირითადი მიზანია, შესწავლილი ვარიანტებისა და მკვლევართა ნააზრევის საფუძველზე, ერთგვარად თავი მოუყაროს, გაანალიზოს და გამოკვეთოს „შემომეყარა ყივჩაღის“ დაბოლოების განსხვავებული ინტერპრეტაციის მიზეზები თუ მიზნები.

გამოყენებულია შედარებით-ტიპოლოგიური მეთოდი.

დასკვნის სახით შეიძლება გამოვხატოთ ის მთავარი აზრი, რომელმაც განსაზღვრა ერის ტრადიციული სტუმართმოყვარეობის უარყოფის და საკუთარი მიწის დაცვისა თუ სიყვარულის მარადიულობის კიდევ ერთი დასაბუთება, რაც არ გამოკვეთილა ჩვენს ხელთ არსებულ ლიტერატურათმცოდნეობით თუ ფოლკლორულ ნააზრევში.

საკვანძო სიტყვები: ყივჩაღი, მამული, სიყვარული, ვაჟკაცობა, ბოლო ტაეპი.

შესავალი. ქართულ ხალხურ სიტყვიერებაში იშვიათია ისეთი ლექსი, რომელსაც ვარიანტების სიმრავლის გარდა (40-მდე), არ მოჰყოლოდეს მწერალ-შემოქმედთა მიერ მისი დასასრულის განსხვავებული ინტერპრეტაცია, რასაც ასევე განსაკუთრებული ფუნქციური დატვირთვაც ენიჭება. ასეთია შუა საუკუნეებში შექმნილი ხალხური ბალადა „შემომეყარა ყივჩაღი“ (რომელიც ვარიანტებში განსხვავებული სათაურით წარმოგვიდგება) და დაკავშირებულია ქართველთა საგმრო-სავაჟკაცო თუ სტუმარმასპინძლობის ტრადიციებთან. არაერთი ლიტერატურათმცოდნე (ვ. კოტეტიშვილი, გ. შატბერაშვილი, გ. ახვლედიანი, გ. კალანდაძე და სხვ.), თუ ფოლკლორისტი (ტ. მახაური, მ. ჩიქოვანი, თ. ქურდოვანიძე) შეეხო როგორც ცალკეულ ვარიანტებს ხალხურ ლექსისა, ტექსტს და ენას, ასევე მათ ძირითად ინტერპრეტაციასაც მხატვრულ ტექსტში (გ. ლეონიძე). თუმცა მათთან ვერ მივაკვლიეთ საკითხს - განხილულიყო ბალადის „შემომეყარა ყივჩაღის“ დაბოლოების როგორც ხალხურ, ისე მხატვრულ ტექსტებში (გ. ჩოხელი, ლ. გახარია, ა. ჯანელიძე, მ. ჩიტიშვილი) განსხვავებული ინტერპრეტაციის, მიზეზები და მიზნები, რისი გამოკვეთა საყურადღებოა ლიტერატურათმცოდნეობისათვის თითქმის 10 საუკუნის მანძილზე ამ სიცოცხლისუნარიანი შედევრის შესაფასებლად.

მეთოდები. გამოყენებულია შედარებით-ტიპოლოგიური მეთოდი.

შედეგები. ხალხური ბალადის „შემომეყარა ყივჩაღის“ რამდენიმე ვარიანტი, (რომლებიც ჩაწერილია XIX საუკუნეში) ერთ თემას - სტუმარმასპინძლობისა და სტუმრის (ხშირად ყივჩაღის) მოძალადეობრივი სურვილის საპირისპირო ქმედებას - ეძღვნება, განსხვავებულია ბოლო ტაეპების მიხედვით, რაც მკვლევართათვის მეტნაკლებად განსხვავებული ინტერპრეტაციით წარმოსდგება.

სტატიაში ხორციელდება „შემომეყარა ყივჩაღის“ თემაზე უკვე XX-XXI საუკუნეებში შექმნილ ქართველ პოეტთა ლექსების ტექსტების შედარება მათი ქვეტექსტური სხვაობის მინიშნებით, რაც, განსხვავებული კონტენტის მიუხედავად, ერთ მიზანს ექვემდებარება: სტუმარმასპინძლობისა და მოძალადეობის შეთავსება შეუძლებელია. ეს კი ძველთაძველი ბალადის თემის მარადიულობას განაპირობებს კიდევ მხატვრულ ტექსტებშიც.

მსჯელობა. „შემომეყარა ყივჩაღი“ შუა საუკუნეებში შექმნილი საგმირო ბალადაა, რომელიც უკავშირდება საქართველოს ლეგენდარული მეფის, დავით აღმაშენებლის, მიერ რეგულარული არმიის შექმნის მიზნით ჩრდილოეთ კავკასიიდან 40 ათასი მეომარი ყივჩაღის ჩამოსახლებას საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში (კერძოდ, ქართლსა და კახეთში). დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსის ნაშრომში „ცხოვრებად მეფეთ-მეფისა დავითისი“ კარგად მოჩანს, რა საფრთხის წინაშე იდგა ქართული სახელმწიფო XI საუკუნეში, რადგან „არა იყო ესეოდენი სიმრავლე ლაშქართაჲ სამეფოსა შინა მისსა, რადთამცა ქალაქთა და ციხეთა შინა მდგომად და დამჭირველად და კუალად თვთ მის თანა მყოფელად და მოლაშქრედმცა კმა ეყვნეს დაუცხრომელ[სა] და სამარადისოსა მისსა მიმოსლვასა მისსა ზამთარ და ზაფხულ“. (ქართლის ცხოვრება, 2012: 269) ამიტომ დავით მეფემ მოიაზრა, მოეყვანა ჯარი, რომელიც გაწევდა სამხედრო სამსახურს პირველი მოთხოვნისამებრ, ასეთად მან მიიჩნია ჩრდილოეთით მცხოვრებნი ყივჩაღნი. დავითმა, როგორც მემატიაზე აღნიშნავს, კარგად იცოდა ყივჩაღთა სიმრავლე, სწრაფი დაწყობის უნარი, სიმსუბუქე, „სიფიცხ[ლ]ე მიმართებისაჲ, ადვილად დასამჭირველობად და ყოვლითურთ მომზავებელობად ნებისა თვისსაჲ“. (ქართლის ცხოვრება, 2012: 270) გარდა ამისა, ახლოს ცხოვრობდნენ და ცოტა ხნის წინაც ითხოვა ყივჩაღთა უფროსის ათრაქა შარადანის ძის ასული გურანდუხტი მეუღლედ და საქართველოს დედოფლად. მან მოაყვანინა ყივჩაღნი ცოლ-შვილით, უზრუნველყო ცხენებითა და საჭურვლით, გამოყო მათ შორის რჩეულნი, გამოცდილნი, ქრისტიანობამიღებული სანდო და გამოცდილი ხუთიათასამდე პირი. მკვლევართა აზრით, უკვე თამარის დროისათვის მათ განიცადეს ასიმილაცია და შეერივნენ ადგილობრივ მოსახლეობას, რომელთაც საცხოვრებლად მისცა დავით აღმაშენებელმა ქსნის ხეობის ადგილები.

როგორც ისტორიკოსი შოთა მესხია წერდა, „საეჭვოა, რომ ყივჩაღები სანამ ისინი გაქრისტიანდებოდნენ, დაესახლებინათ სასაზღვრო, განსაკუთრებული მნიშვნელობის სტრატეგიულ რაიონებში. ძნელი წარმოსადგენია, რომ თურქული მოდგმის ყივჩაღებისათვის თურქ-სელჩუკთაგან სასაზღვრო რაიონების დაცვა და გამაგრება მიენდოთ“ (მესხია, 1972: 43).

ამიტომაც ისტორიკოსმა მხოლოდ „ადგილთა მათ მარჯუეთა“ მიანიშნა ყივჩაღთა დასახლების ადგილად, მაგრამ „ყივჩაღების ნაწილი დავით აღმაშენებელმა დაასახლა ძირითადად აღმოსავლეთ საქართველოში, თურქ-სელჩუკთა შემოსევების შედეგად დაცარიელებულ შიდა ქართლში, ჰერეთში, საქართველოს სასაზღვრო სანაპირო ზოლში, სადაც მათ მოვალეობას სახელმწიფო საზღვრის გამაგრება შეადგენდა“ (საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, 1979: 227).

ნიკო კეცხოველის აზრით, „შემომეყარა ყივჩაღი“ დასახელებული ადგილი უნდა ყოფილიყო სამუხი, დღევანდელი მინგეჩაურის წყალსაცავის ტერიტორიაზე, თუმცა სახელმწიფო საზღვარი არ გადიოდა მუხრანთან. ფოლკლორისტი ტრისტან მახაური „შიფრავს“ საზღვარს, რომელშიც სოფლის საზღვარი უნდა იგულისხმებოდეს (მახაური, 2003: 82). სამუხი სწორედ ერთ-ერთ ხალხურ ვარიანტში იხსენიება, ასევე მუხრანიც, რაც საკმაოდ გავრცელებულია თითქმის ყველა სხვა ვარიანტებში. გიორგი შატბერაშვილის ინფორმაციით, სისხარში (რომელიც ქართლში მდებარეობს) ამ ლექსს ფერხულსაც მოაყოლებდნენ ხოლმეო. გიორგი შატბერაშვილი უარყოფს ლექსის მთაში წარმოშობას და ცდილობს სიუჟეტის დაწვრილებითი შესწავლით და განხილვით დაასაბუთოს ის. ამის

საპირისპიროდ მიხეილ ჩიქოვანი, გიორგი თურმანაული („ჭრელ უძღაურის გაკვეთილები“), ტრისტან მახაური ფშაურ ანუ მთაში წარმოშობილად თვლიან.

აღნიშნული საკითხის კვლევის მიმოხილვას წინამდებარე სტატიაში არ შევუდგებით, მაგრამ შევნიშნავთ, რომ ჯერ კიდევ ვაჟა-ფშაველას, დ. ხიზანიშვილის, პ. უმიკაშვილის, თ. რაზიკაშვილის მიერ ჩაწერილი ბალადის ვარიანტები ცხადყოფენ, იგი ვრცელდებოდა როგორც მთაში, ისე ბარში.

თითქმის ერთ პერიოდში, კერძოდ, XIX საუკუნის 80-იან წლებშია ჩაწერილი ვაჟა-ფშაველასა და პეტრე უმიკაშვილის, აპ. წულაძის, ივ. ტერ-სტეფანოვის, ალექსა გომიაშვილის მიერ ფშავში, ქართლში (კარბი), [გრემის] ხევში ბალადის სხვადასხვა ვარიანტები.

ყურადღება მიიქცია ვაჟა-ფშაველას მიერ ფშავში ჩაწერილმა ვარიანტმა (რომელიც გამოქვეყნდა 1886 წელს გაზ. „ივერია“ #34, 35, 36, 39 ეთნოგრაფიულ წერილში „ფშავლები“), რომელიც „პოეზიის (VI თავი) „ძველი ლექსების“ განყოფილებაშია სხვა ლექსების გვერდით. თუმცა ლექსში ყივჩაღი ნახსენები არაა. აქ არის გადმოცემული სამის შეყრა „საბრუნსა სამუხისასა“. მონათხრობით აქ თითქოს ვითარდება ავტორისა და „ლომისისას“ შეხვედრა, რომელსაც სიდედრთან მიჰყავს ცოლი და, უცნობმა რომ ცოლის გიშრის თმების ნაწნავს მოზიდა ხელი, ქმარმა დაასწრო, ცოლისძმის ნაჩუქარი ხმლით გადაჰკრა მოძალადეს და მოკლა. ლექსს ბოლოში ავტორის შეგონება ახლავს:

„ცოლსა ნუ ხელავ, ვაჟაო,

თავს უკეთესის ყმისასა,

გაიგებს, გაგიჯავრდება

ვადას მაზიდავს ხმლისასა“ (ვაჟა-ფშაველა, 1964: 22)

ამასვე მიანიშნებს ტრისტან მახაურიც, მაგრამ შევნიშნავდით, რომ უფრო ადრე ჩაწერილია კარბისა და გრემისხევის ვარიანტები, რომლებსაც სხვა სათაური და დაბოლოება აქვთ.

„შავნაბდელსა მიქებენ ცუდსა და ავი ზნისასა,

ორნი იქ შევიყარენით სამზღვარსა მუხრანისასა.

იმდენად კიდევ დავცალდი, ცოლი გავგზავნე ძმისასა:

ორნიც იქ დავიხოცენით, სამზღვარსა მუხრანისასა“. (უმიკაშვილი, 1964: 63)

ვარიანტი ჩაწერილია ეფრემ გირმიშელისგან ივ. ტერ-სტეფანოვის მიერ. ხოლო ალექსა გომიაშვილისაგან გრემისხევში 1878 წელს ჩაწერილ ვარიანტში უფრო XIX საუკუნეში სახეცვლილი ვარიანტია.

„ავსა გზას შევიყარენით სამზღვარსა მუხრანისასა,

მკითხამ და მეც მოგახსენებ ჩემსა და ქინცრადისასა.

ორივ ქალმა გვინაცვლა, ხელი გადადო სხვაზედა.

ის კაცი ცუდი იქნება, ვინც დადგეს ქალის ჭკვაზედა“. (უმიკაშვილი, 1964: 64)

აშკარაა, აქაც შეგონებაა ბოლო ტაეპში, ხოლო ყივჩაღის ნაცვლად მოხსენიებულია შავნაბდელი და „ქინცრამე“. ხომ არაა ეს ასიმილირებული ყივჩაღის ახალი სახელი. უცნობია, მაგრამ, ცხადია, აქაც განსხვავებული დაბოლოებანი იქნეს თავს, რაც, ვაჟას ვარიანტით, მასპინძლის (თუ სხვის, ქართველის ცოლს) არ უნდა შეხედო, ან შეეხები და სიკვდილით დაისჯები, გრემისეული ვარიანტით კი შეგონება ქალის გაუტანლობაზე მიანიშნებს მსმენელს. თედო რაზიკაშვილისეულ ფშაურ ვარიანტში კი ამბის თხრობის წინ წამდღვარებულ თავსართშია შეგონება:

„ცოლსა ნუ გეეხუმრები, თავს უკეთესის ყმისასა,

გაგიგებს, გაგიჯავრდება, ვადას მაჰზიდნებს „ხმლისასა“. („ყივჩაღი“ ქართულ ლიტერატურაში).

აქტიური ყურადღება ვახტანგ კოტეტიშვილის მიერ ფშავში ჩაწერილ ვარიანტებზე მახვილდება (მიაწოდა თამარ მაჭავარიანმა შენიშვნებით). გამოვყოფდით ფაქტს, რომ

„სიტყვა „ყივჩალი“ XIII-XIV საუკუნის შემდეგ ისტორიულ წყაროებში აღარ გვხვდება“. ეს ცვლილება კი იმის დამამტკიცებელია, რომ ხალხის მეხსიერებაში ცნება „ყივჩალი“ დაიკარგა, ლექსში ხმარებული სიტყვა თანდათანობით გადაშენდა და მივიღეთ ამ სიტყვის სხვადასხვაგვარი დამახინჯებული სახე“ (კოტეტიშვილი, 1961: 363). გამქრალი, გაუგებარი სიტყვა ჩანაცვლა სხვა სიტყვებმა, რომლებიც ვარიანტების მოქმედებისათვის რაღაცით ახლობელი უნდა ყოფილიყო. ამდენად, ვაჟა-ფშაველასთან (ლომისისა), პ. უმიკაშვილთან (შავნაბადელმა), ალ. წულაძესთან (ხინჩლა) ალექსა გომიაშვილთან (ჩრდილოეთის ყმა) მან სხვადასხვანაირი ტრანსფორმაცია განიცადა, რასაც, ბუნებრივია, უნდა მოჰყოლოდა დასასრულის ცვლილებაც. საფუძვლიანი გამოკვლევები მიხეილ ჩიქოვანის და გიორგი შატბერაშვილისა მიეძღვნება ვარიანტებში მოხსენიებული ნათესაობის (სიდედრი, ცოლის ძმა) და ბალადის წარმომავლობის საკითხს. მიხეილ ჩიქოვანი, თავის ნაშრომში („ქართული ხალხური სიტყვიერების ისტორია“, 1952 წ.), ადარებს რა „შემომეყარა ყივჩალის“ ვარიანტებს, დაბოლოების საკითხში უპირატესობას აძლევს ი. სონდულაშვილის მიერ ჩაწერილ „დიღმურ“ ვარიანტს, რომელიც ყივჩალისა და ქართველი მოყმის სიკვდილით და ქალის ძმისას წასვლით მთავრდება“.

დაბოლოება „ქალი წავიდა სხვისასა“ ხალხურ ვარიანტში მიუღებლად, ხელოვნურად მიაჩნიათ მკვლევრებს გ. შატბერაშვილსა და ლევან ბერძენიშვილს. ამ უკანასკნელს მოჰყავს სწორედ „აკაკის თვიურ კრებულში“ 1899 წელს გამოქვეყნებული ალ. მაჩაბლის მიერ სოფელ ქურთაში ჩაწერილი ვარიანტის ასეთი დასასრული: „აქეთ მე ვკვდები - იქით -ის, ქალი წავიდა სხვისასა“ (ბერძენიშვილი, 1983: 425), ხოლო სოსიკო მერკვილაძის მიერ ჩაწერილ და იმავე „აკაკის თვიურ კრებულში“ გამოქვეყნებულ 30 სტრიქონიანი ლექსის ვარიანტში იგი მოიძიებს დასაწყისის განსხვავებულ ნიმუშს:

„შევიყარენით ძმობილნი

სამზღვარს მუხრანის გზისასა“

რომლითაც ყივჩალი ჩანაცვლებულია ძმობილით. ამიტომ აკეთებს დასკვნას ფოლკლორისტი თეიმურაზ ქურდოვანიძე (ნაშრომში „ქართული ხალხური სიტყვიერება“): „მრავალი ჩანაწერით არის ჩვენამდე მოსული ბალადა „შემომეყარა ყივჩალი“. იგი ძალადობის წინააღმდეგაა მიმართული (ქურდოვანიძე, 2012: 125). ამიტომ გვთავაზობს გ. შატბერაშვილი „შემომეყარა ყივჩალის“ ფსევდოხალხურ ვარიანტს (რომელსაც ჩვენ მხატვრულ ტექსტებში განვიხილავთ).

ფოლკლორისტი ტრისტან მახაური, განიხილავს რა „დღემდე გამოქვეყნებულ დაბოლოების 4 ვარიანტს, ასკვნის: 1 ქართველი მოყმე ამარცხებს მოძალადე ყივჩალს და ცოლს მშვიდობით მიიყვანს ცოლოურებში: „ცოლი სიდედრსა მივგვარე, ის კი იქა სჭამს ქვიშასა“ (28, 1934,74); 2. ბრძოლაში ორივე მეომარი იღუპება. ქალი ბრუნდება ძმის სახლში: „აქეთ მე ვკვდები, იქით ის, ქალი წავიდა ძმისასა“ (58,371); 3. ყივჩალი და მეომარი ქართველი ერთმანეთს ხოცავენ, „ქალი მიდის სხვასთან: „აქეთ მე მოვკვდი, იქით ის, ცოლი წავიდა სხვისასა“ (2, №1. 20); 4. ორივე გმირი ბრძოლის ველზე რჩება. ქალის ბედი უცნობია: „თავსა ის მოკვდა, ბოლოს მე ჭალასა დიდ-ვაკისასა“ (65, 79)“ (ტ. მახაური, 2003:90). იქვე მკვლევარი აღნიშნავს, რომ ყველაზე მეტი წინააღმდეგობა შეხვდა მესამე ვარიანტს, მის არსებობას ქართულ ხალხურ პოეზიაში ასაბუთებს 1899 წელს აკაკის „თვიურ კრებულში“ გამოქვეყნებული ვარიანტით. სავარაუდოდ, „ქალის მოტივი ბალადის ფინალში გვიანდელი შემოჭრილი უნდა იყოს (მაგრამ არა XIX საუკუნეში)“ (მახაური, 2003: 94).

ჩვენი აზრით, „შემომეყარა ყივჩალის“ ყველა ვარიანტის დაბოლოება მოქმედის, მსმენელის, არსებული ეპოქალური მოვლენების ერთგვარი გამოძახილია, რაც მხატვრულ ტექსტში მისი ტრანსფორმაციით ვლინდება.

გ. შატბერაშვილის ფსევდოხალხურ ვარიანტში დარჩენილია მოძალადის წარმომავლობა - ყივჩალი, ცოლის წაყვანის პუნქტი - ცოლის ძმა, რომელთანაც მოასწრო

მომაკვდავმა ქმარმა გამწესება და შერჩენილია მიღებული დასასრული: „აქეთ მე ვკვდები, იქით ის, სამზღვარსა მუხრანისასა“. სიახლე არაფერია, უბრალოდ გ. შატბერაშვილმა ჩათვალა „შეეკეთებინა“ ლექსის სხვადასხვა ვარიანტების კომპილაციით სიუჟეტი და წარმოადგინა, სავარაუდოდ, იდეალური ვარიანტი, რომელშიც მოჩანს მომხვედურის ტრადიციული სახეც და ქართველი კაცის სტუმართმოყვარე ბუნებაც. ამავდროულად გამართლა ქალის ცოლის ძმასთან გაგზავნა.

და, მიუხედავად იმისა, რომ მხატვრულად გამართულია და იდეურადაც მისაღები, არც ახალი ტექსტის შთაბეჭდილებას ტოვებს, არც იმ სიმძაფრით გამოირჩევა, რაც გიორგი ლეონიძისეულმა ტექსტმა „ყივჩაღის პაემანი“ შემოიტანა ქართულ ლიტერატურაში. გივი ახვლედიანმა ყივჩაღის თემას დაუმატა „ძლიერი პიროვნების, ვაჟკაცობისა და ქედუხრელობის“ სიმბოლიკა, რომლის ეპიგრაფსაც საფუძვლად მანინც ხალხური სარჩული უდევს“, (გ. ლეონიძეს ზეპირად უნდა მოესმინა). „ხალხის პოეტური ხელოვნებით ნაძერწმა გმირულმა ბაღადად პოეტის ხელში რომანტიკული სახეცვლილება განიცადა. პოეტმა შეისისხლხორცა ხალხური ბაღადის მთელი სილამაზე და დამოუკიდებელი ორიგინალური ნაწარმოები შექმნა, რომელიც შინაარსით, განწყობით, მიზანდასახულობით რადიკალურად განსხვავებულია ხალხისაგან“. (ახვლედიანი, 2002: 251-252).

მომალადე მომხვედურისაგან, რომელსაც პატივით უმასპინძლეს, ყივჩაღი გ. ლეონიძესთან იქცევა შეყვარებულ ჭაბუკად, რომელიც სიკვდილის წინაც იხმობს სატრფოს და უმტკიცებს ამით სიყვარულის მარადიულობას. მკვლევარის აზრით, გ. ლეონიძემ „ალიტრაციის გამოყენებით, ბგერების ოსტატური შერჩევით სამულველი გადამთიელი, დამპყრობელ-დამანგრეველის მხატვრული ხატი შექმნა“ (ახვლედიანი, 2002: 253).

ჩვენი მხრივ, დავუმატებდით, რომ ყივჩაღის სახელი სწორედ გიორგი ლეონიძის ლექსის მეშვეობით გამოვიდა მეხსიერების ხვეულებიდან.

ამ გახსენებამ დაბადა გოდერძი ჩოხელის „მე და ყივჩაღი“, მანანა ჩიტიშვილის „მუხრანის ბოლოს“, ლაშა გახარიას „ყივჩაღის მონანიების“, ანა ჯანელიძის „უნდა შეგყროდა გზაზე ყივჩაღი“ (ფრაგმენტი), თამაზ წიკლაურის „ყივჩაღის მონოლოგი“.

თითოეული ლექსი მეტად ორიგინალურია და არც ხალხურის, არც გ. ლეონიძის გავლენა არ ემჩნევა. ავტორები ცდილან ახლებურად გადაეხარმათ ყივჩაღის, როგორც მოძალადის, ხარბი მომხვედურისა თუ სასურველი მგზნებარე სატრფოს ლირიკული გმირის თემა.

გოდერძი ჩოხელის ტექსტში ხალხური ლექსის ეპილოგია წარმოდგენილი მომაკვდავი ლირიკული გმირის პირით, რომელიც, გრძნობს რა სიკვდილის მოახლოებას, შიშობს არა სხვაგან წამსვლელი ცოლის, არა პურის, არა ცხენის, არამედ მამულის გამო, და, მართლაც, ისევე მომაკვდავი ყივჩაღი გადადის რა საზღვარს იმ მიწას, მამულს შესდავებია, რადაც სულ მალე იქცევა. აქაც გმირული შემართებით ასრულებს პოეტი ლექსს:

„მამული მთხოვა - ვერ მივე,
ის ჩემი წინაპარია.
შემომიტია ყივჩაღმა,
ჯიქურ და ჯიქურ მიტია,
ვახ, თუ მამული მას დარჩეს,
მე გავხდე სამრახისია,
იმედი მრჩება ღმერთისა,
თან ჩემი პაპებისია“. (ჩოხელი, 2017: 475)

მანანა ჩიტიშვილის ლექსში (თხრობა არ მიმდინარეობს) ლირიკული გმირის პირით ყვება მეთვალყურე, რომელიც შეესწრო მომხვედურის პატივისცემას ქართველისაგან.

სამაგიეროდ, „წერას ატანილმა ყივჩაღმა“ გაიწია მასპინძელზე, მაგრამ დამარცხდა. ამას თან ახლავს უკვე ლირიკული გმირის აღმოკვლენისა:

„ისე ნუ მომკლავ, უფალო,
მტერს რომ მამული ეჭიროს,
ერთი ვერ დავკრა ყივჩაღსა,
ქვიშა ვერ გავაღეჭინო.“ (ჩიტიშვილი, 2016: 10)

კვლავ მეორდება გიორგი ლეონიძის მიერ ათას წლის მერე გაცოცხლებული ყივჩაღის თემა, თუმცა სრულიად განსხვავებულად, წამიერ ვნებას აყოლილი, მომაკვდავი ყივჩაღის სინანული, რომელმაც განიცადა ქართველისაგან მარცხი. ასე ასრულებს თავის ლექსს ლაშა გახარია („ყივჩაღის მონანიება“):

„ვაი, რა შარი ყოფილა,
ვაი, რა ზარი ყოფილა,
რა ბინდისფერი ყოფილა -
ქართველის ცოლზე ცილობა...
ქვიშას ვშჰამ მუხრანისასა,
ათასგანა მჭირს ჭრილობა!“ (გახარია, 2007: 101)

თამაზ წიკლაურთან გაცოცხლებული ყივჩაღი საუბრობს საკუთარ თავთან ათას წლის მერე. ქალის სიმშვენიერით აღგზნებული ყივჩაღი ქმრის მსხვერპლი გამხდარა. კვლავ ნატვრაა წამოდგომისა და ხელახლა შებმისა ქართველთან, რაც მარადიულ მოლოდინში გადასულა მომაკვდავი ყივჩაღისათვის:

„ათასი წლის წინ დაღვრილი
სისხლი გავლოკე ქვიშაზე,
მუხრანთან გიცდით დაღლილი
ვარდის ფურცლობის ნიშანზე“. (წიკლაური, 2016: 24)

პოეტი ქალი ანა ჯანელიძეც ერთვება ყივჩაღის განცდებში. აქ კი ქალის პოზიციას წინ წამოწეული, რომელიც აგრძელებს ლიტერატურათმცოდნეთა და ფოლკლორისტთა ნაწილის მიერ ხალხური ლექსის ვარიანტის ამ დასასრულს - „ქალი წავიდა სხვისასა“. პოეტი ქალი თითქოს თავის ქმარს მიმართავს, რომ ბედისწერით შეხვედრილ ყივჩაღთან, რომელთანაც არ გასჭრა პურ-მარილმა, არც ღვინომ და ორი მამრის შერკინებამ, ქალური ცნობის წადილით უმზერს მდედრი, ორივეს სიკვდილის შემდეგ კი კვლავ ბედის საძიებლად გაეშურება:

„მე რას ვიზამდი... რა უნდა მექნა,
ქალი ოცნებით სავსეა მარად,
უნდა მეპოვნა სხვა სიყვარული
სხვა ვნებიანი დღეების ფარი...“ (ყივჩაღის პარადიგმები, 2020)

თითქოს 21-ე საუკუნემდე დადუმებული ბალადის პერსონაჟი ქალი იხსნება თავისი გრძნობებით, რომელიც გულისთქმას აყოლილი შეჰყურებს მამაკაცთა შერკინებას.

დასკვნა. „შემომეყარა ყივჩაღის“ ხალხური ვარიანტები, რომლებიც საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეშია გავრცელებული, უდიდესი პოპულარობით სარგებლობდა საუკუნეთა მანძილზე. ყივჩაღი, რომელიც მოწვეული იყო საქართველოში რეგულარული არმიისათვის სამხედრო ძალად (მისი ფიზიკური თვისებების გათვალისწინებით) გამოყენებულ იქნა ხელმწიფის გონივრული პოლიტიკის წყალობით. მაგრამ მოძალადის ბუნებამ განაპირობა მის მიერ ქართველთან ტრადიციული სტუმარმასპინძლობისას, უკვე მასპინძელი ქალის დაპყრობის სურვილიც. ქმრის თავგანწირვა მამაც ყივჩაღთან ორივეს მარცხით დამთავრდა. ვარიანტების დასასრულ-დაბოლოება ცხადყოფს, როგორია

მთქმელის დამოკიდებულება მოძალადისადმი, რამაც უკვე აღნიშნულ თემაზე შექმნილ ლიტერატურულ ტექსტებში სხვადასხვანაირი ინტერპრეტაცია მოგვცა:

ყველაფერს დავთმობთ, ტრადიციისამებრ, მაგრამ არა მამულს. ამდენად ქალის დაცვა მამულისათვის თავგანწირვაზე მაღლა არ დგას. მოძალადეს მიიღებს ლირიკული გმირი, მაგრამ არ დათმობს ოჯახის სიწმინდეს - და, რაც მთავარია, მამულს. ამაში მოჩანს სწორედ ქართული სულის მარად მამაცური ბუნება, რაც ასე გამოიკვეთა კიდევ თანამედროვე ქართველ პოეტთა შემოქმედებაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ახვლედიანი, გ. (2002). *ქართული ლიტერატურა და ფოლკლორი*. თბილისი.
- ბერძენიშვილი, ლ. (1983). ბალადა „შემომეყარა ყივჩაღის“ ერთი ვარიანტის გამო. *საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე*. III.
- გახარია, ლ. (2007). *100 ლექსი*. თბილისი.
- ვაჟა-ფშაველა. (1964). *თხზულებათა სრული კრებული* (ტ. IX). თბილისი: საბჭოთა საქართველო.
- კოტეტიშვილი, ვ. (1961). *ხალხური პოეზია*. თბილისი.
- მახაური, ტ. (2003). *ქართული ხალხური საგმირო ბალადა*. თბილისი.
- მესხია, შ. (1972). *ძლევაი საკვირველი*. თბილისი: მეცნიერება.
- საქართველოს ისტორიის ნარკვევები*. (1979). ტ. III. თბილისი: საბჭოთა საქართველო.
- უმუკაშვილი, პ. (1964). *ხალხური სიტყვიერება* (ტ. I). თბილისი: ლიტერატურა და ხელოვნება.
- ქართლის ცხოვრება. (2012). *ცხოვრება მეფეთ-მეფისა დავითისი* (ტ. I). თბილისი: ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა.
- ქურდოვანიძე, თ. (2012). *ქართული ხალხური სიტყვიერება*. თბილისი.
- ყივჩაღის პარადიგმები*. (2020). მოძიებულია ვებგვერდიდან: <http://moscavleeb.blogspot.com/2020/02/blog-post.html> (30.08.2022)
- „ყივჩაღი“ *ქართულ ლიტერატურაში*. (თ.გ.). ანთოლოგია. მოძიებულია ელექტრონული წიგნების პორტალიდან: <https://saba.com.ge/reader/book/2091> (30.08.2022)
- ჩიტინიძე, მ. (2016). მუხრანის ბოლოს. *ცისკარი* (9), 10.
- ჩოხელი, გ. (2017). *პროზა, პოეზია, წერილები*. თბილისი.
- წიკლაური, თ. (2016). ყივჩაღის მონოლოგი. *ლიტერატურული აღმანახი „ხორნაბუჯი“* (2).

REFERENCES:

- akhvlediani, g. (2002). *kartuli lit'erat'ura da polk'lori [Georgian literature and folklore]*. Tbilisi.
- berdzenishvili, l. (1983). balada „shemomeqara qivchaghis“ erti variant'is gamo [Because of one version of the ballad “I was met with Kivchak”]. *sakartvelos ssr metsnierebata ak'ademiis moambe [Reporter of the Academy of Sciences of the Soviet Socialist Republic of Georgia]*. III.
- gakharia, l. (2007). *100 leksi [100 poems]*. Tbilisi.
- vazha-pshavela. (1964). *tkhzulebata sruli k'rebuli [A complete collection of essays]*. IX. Tbilisi: Sabchota Sakartvelo.
- k'ot'et'ishvili, v. (1961). *khalkhuri p'oezia [Folk poetry]*. Tbilisi.
- makhauri, t'. (2003). *kartuli khalkhuri sagmiro balada [Georgian folk heroic ballad]*. Tbilisi.
- meskhia, sh. (1972). *dzlevai sak'virveli [Surprising overcome]*. Tbilisi: Metsniereba.
- sakartvelos ist'oriis nark'vevebi [Essays on the history of Georgia]*. (1979). III. Tbilisi: Sabchota Sakartvelo.

- umik'ashvili, p'. (1964). *khalkhuri sit'qviereba [Folk verbosity]*. I. Tbilisi: Literatura da Khelovneba.
- kartlis tskhovreba. (2012). *tskhorebai mepet-mepisa davitisi [Life of a king of kings David]*. I. Tbilisi: Bakur Sulakauri Publishing.
- kurdovanidze, t. (2012). *kartuli khalkhuri sit'qviereba [Georgian folk verbosity]*. Tbilisi.
- qivchaghis p'aradigmebi [Paradigms of Kivchak]. (2020). Retrieved from <http://moscavleeb.blogspot.com/2020/02/blog-post.html> (30.08.2022)
- „qivchaghi“ kartul lit'erat'urashi [“Kivchak” in Georgian literature]. (n.d.). antologia [Anthology]. Retrieved from e-book portal: <https://saba.com.ge/reader/book/2091> (30.08.2022)
- chit'ishvili, m. (2016). mukhranis bolos [At the end of Mukhrani]. *tsisk'ari [Tsiskari]*. (9), 10.
- chokheli, g. (2017). *p'roza, p'oezia, ts'erilebi [Prose, poetry, letters]*. Tbilisi.
- ts'ik'lauri, t. (2016). qivchaghis monologi [Monologue of Kivchak]. *lit'erat'uruli almanakhi „khornabuji“ [Literary almanac “Khornabuji”]*. (2).